

מערך שיעור ליום השואה - שואה וגבורה באנדרטה אחת

קהל יעד: כיתות תיכון, ניתן להתאים גם לחטיבת ביניים.

זמן: בין שיעור אחד לשיעור כפול.

עזרים: מצגת, כרטיסיות לעבודה בקבוצות.

הרעיון המסדר: השיעור מתחיל בשאלה מדוע נקבע יום השואה לתאריך כ"ז בניסן, ממשיך בשאלה של עיצוב זיכרון היום, במתח שבין שואה לגבורה ובשאלה מהי גבורה, ומסיים בהבדלים בין תודעת השואה ברוח הציונית של קום המדינה לבין תודעת השואה כיום.

א. כתיחה: קביעת תאריך

שאלה בכיתה: מי יודע מדוע יום השואה נקבע בכ"ז ניסן?
לאסוף תשובות מהתלמידים, עד שמתישהו תגיע התשובה - "מרד גטו ורשה".
אבל: מרד גטו ורשה פרץ בליל הסדר (!).

הסבר המורה:

אכן, הנאצים הכירו היטב את לוח השנה העברי, והחלו במבצע לחיסול המרד דווקא בליל המרד ונתקלו לראשונה בהתנגדות צבאית-יהודית שנמשכה שבועות ארוכים, מעשה שהכה בתדהמה את כל העולם, וכשקבעו את יום הזיכרון לשואה, רצו להנציח אותה דרך האירוע הזה.

אבל למה בכ"ז ניסן? - נשאר את השאלה פתוחה.

ב. חסע בין תמונות - בעזרת המצגת המצורפת

שקף 1 - מציגים לכיתה בעזרת המצגת את העתק אנדרטת רפפורט ביד ושם, מצדה המוכר:

שואלים: מי מכיר את האנדרטה הזו? [תשובה הגיונית שתתקבל - יד ושם].

נספר על האנדרטה - האנדרטה ביד ושם היא העתק של אנדרטת זיכרון שבנה נתן רפפורט כבר ב-1948 (!) במלאות חמש שנים למרד.

עוברים לשקף הבא ומראים את האנדרטה במקומה.

שקף 2

שימו לב לתמונה הזו, משנת 1950 - כל ורשה עודנה חרבה, והאנדרטה עומדת בלבה.

לא הרבה יודעים, אבל לאנדרטת רפפורט יש שני צדדים. חזית ועורף. ביד ושם שני הצדדים מוצגים זה לצד זה. אנו נתחלק כעת לשתי קבוצות.

ג. עבודה בקבוצות - שני צדי אנדרטת רפפורט

מחלקים את הכיתה לשתי קבוצות, כאשר כל קבוצה מקבלת צד אחר של האנדרטה - הכרטיסיות מצורפות בסוף המערך (נספחים 1-2). ניתן לחילופין להמשיך את השיעור דרך המצגת (התמונות מצורפות בשקפים 3-4), לוותר על העבודה בקבוצות ולדוּבב את הכיתה בשאלות המצורפות.

ד. דיון - בין שואה לגבורה

לאחר שכל קבוצה תציג את הצד מהאנדרטה ואת השם שמתמצת אותו, נשאל: איזה צד מצדדי אנדרטת רפפורט ראוי שיעמוד במוקד יום הזיכרון לשואה?

לאסוף תשובות, ולאחר מכן להסביר:

אכן, לא התרחש שום דבר מיוחד בכ"ז ניסן. בקום המדינה, בחרו במרד גטו ורשה כדי לציין דרכו את הסיפור הגדול הזה של השואה. הרי ההליכה כצאן לטבח כה מנוגדת לאתוס הציוני, שהיה צורך בגבורה הזו של מרד גטו ורשה להסוות את השואה ולציין אותה דרכה. כ"ז בניסן שימש יום זיכרון ביישוב היהודי בארץ ישראל עוד לפני מלחמת העולם השנייה. לפחות מאז 1940 התקיים ביישוב "יום זיכרון גבורה" להנצחת חללי פעולות האיבה בארץ, שמועדו נקבע בתאריך העברי של פרוץ המרד הערבי הגדול, כ"ז בניסן תרצ"ו (19 באפריל 1936).

בשנת 1951 התקבלה ההצעה לקבוע את יום הזיכרון לשואה בתאריך כ"ז בניסן, שישה ימים לאחר תום חג הפסח ושבוע לפני יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל. בחירת התאריך נבעה מהיות י"ד בניסן, התאריך שבו פרץ מרד גטו ורשה, יום בלתי הולם ליום זיכרון לאומי, וכנראה מהיות כ"ז בניסן יום זיכרון ידוע ומקובל כבר בקרב רוב היישוב.

רק בעשורים מאוחרים יותר, בעקבות משפט אייכמן, התגבשה גישה לאומית שהכירה גם בגבורתה של מרבית האוכלוסייה היהודית, שלא הייתה חמושה אך עמדה בזוועות המלחמה, קידשה את החיים, שמרה על צלם אנוש ופעלה להצלת עצמה וזולתה.

ה. דיון נוסף:

עדיין עומדת השאלה: כיצד הלכתם כצאן לטבח?
האמירה הזו נוסחה לראשונה בידי אבא קובנר, נחלק לכיתה את הכרוז שכתב (נספח 3).
קובנר משתמש במילים קשות מאוד.
נשאל את התלמידים: האם אתם מזדהים עם דבריו? כיצד ניתן לענות לטענות אלה?

לאחר איסוף התשובות מהתלמידים, המורה יסביר:

ההבדל הגדול בין מורדי גטו ורשה לאנשים שמגולמים בצד השני של האנדרטה הוא שהללו בחרו למות והללו רצו לחיות. כלומר, מורדי גטו ורשה יצאו למרד ביודעין שזה סופם. הם בחרו למות, אבל אחרת - לא כצאן לטבח. לעומתם, רבבות עם ישראל הלכו לגיא ההריגה, כשבליבם תקווה קלושה שאולי הם יצליחו להינצל (הנאצים גם דאגו לטפח את תקוות השווא הללו ולהשלות את הנטבחים). בין אם אלו מנגנוני הדחקה והכחשה ובין אם זו אמונה - הם ניסו להיאחז בשביב התקווה הזו.
הבדל נוסף הוא שמורדי הגטו היו אנשים צעירים, בלי עול משפחה על הכתפיים. מדוע אנשי המשפחות לא מרדו? - גם כי זה כה מנוגד ליהודי הגלות, שרגיל שגורלו נתון בידי הגויים שמסביב, אבל בעיקר כי מרד פירושו מוות. והם רצו לחיות. הלוחמים בחרו במוות בכבוד כי לא היה להם מה להפסיד. המשפחות בחרו בחיים בקושי כי היה להן הכול להפסיד. זו לא הליכה כצאן לטבח - זו נאמנות עילאית לחיים עד הרגע האחרון.

ו. סיום

אפשר לעשות תרגיל קטן לסיום - לו אתם הייתם קובעים את היום הזה, כיצד הייתם מכנים אותו?

ואפשר לסיים בהסבר הבא:

לעם ישראל לקח לא מעט זמן להבין שעיקר העניין הוא הסיפור הגדול של השואה ולא גבורת מורדי הגטאות. לאט לאט למדו להבין שיש עוד סוגים של גבורה - כמו אלו שנאחזו בכל כוחם בחיים, כמו אלו שדאגו לתעד את מעשי הנאצים, אלו שטלטלו את עצמם להעיד במשפטים השונים וכו'. וגם מבלי גבורה - השואה כל כך ראויה לעסוק בה, ומעט התרחקנו ממנה עד שאיננו צריכים את המסווה הזו של הגבורה, כדי לזכור את נוראותיה ולצייןם ביום זה.

נספחים

נספח ו

קבוצה א – צד החזית

- מה רואים באנדרטה? – תארו בשניים-שלושה משפטים
- מה האנשים הללו מייצגים?
- האם אתם מזדהים עמם? רוצים להיות כמוהם?
- נסו לתמצת את האנדרטה הזו למילה אחת

נספח 2

קבוצה ב - צד העורף

- מה רואים באנדרטה? – תארו בשניים-שלושה משפטים
- מה האנשים הללו מייצגים?
- האם אתם מזדהים עמם? רוצים להיות כמוהם?
- נסו לתמצת את האנדרטה הזו למילה אחת

נספח 3

אל נא נלך כצאן לטבח – אבא קובנר

נוער יהודי, אל תיתן אמון במוליכים אותך שולל. משמונים אלף יהודים שב"ירושלים דליטא" [=וילנה] שרדו אך עשרים אלף. לעינינו קרעו מאתנו את הורינו, אחינו, ואחיותינו.

היכן הם מאות הגברים שנחטפו לעבודה בידי ה"חוטפים" הליטאים?

היכן הן הנשים הערומות והילדים, שהוצאו מאתנו בליל האימים של הפרובוקציה?

היכן הם יהודי יום הכיפורים?

היכן אחינו מהגטו השני?

כל אשר הוצא משערי הגטו לא חזר עוד.

כל דרכיו של הגסטאפו מובילות לפונאר.

ופונאר היא מוות!

המהססים! השליכו מעליכם כל אשליה. ילדיכם, בעליכם ונשיכם אינם עוד.

פונאר אינה מחנה – שם נורו כולם.

היטלר זומם להשמיד את כל יהודי אירופה. על יהודי ליטא הוטל להיות הראשונים בתור.

אל נלך כצאן לטבח!

נכון, חלשים אנו וחסרי-מגן, אולם התשובה היחידה לאויב היא התנגדות!

אחים! מוטב ליפול כלוחמים בני-חורין מלחיות בחסד מרצחים.

להתגונן! עד הנשימה האחרונה.

1 בינואר 1942, וילנה בגטו.